महत्त्वंदर्शयति प्राणाइंद्रियाणि यंप्राणंतंचेष्टांकुर्वंतमनुपश्चात् प्राणंतिचेष्टांकुर्वंति अपानंतंचेष्टांत्यजंतमनुअपानंति चेष्टांत्यजंति राजानमनुभृत्याइव ॥ १६ ॥ क्षिपताचालयतानिमित्तेन क्षुत्तृडादिकं प्रभोरितिविराड्जीवाभेदेनोपासनार्थमुक्तम् आजायतेस्म ततःजक्षतः भक्षयितुमिच्छतइत्यर्थः प्राक्प्रथमंनिरभिद्यतविभक्तमभूत् ॥ १७ ॥ तालुअधिष्ठानम् जिव्हाइंद्रियम् नानारसोविषयः वरुणश्चदेवताज्ञातव्या एवंसर्वत्र अधिष्ठानमिंद्रियंदेवताविषयइत्येतच्चतुष्टयमनुक्तमप्यूह्यम् ॥१८ ॥ विवक्षोः वक्तुमिच्छोः मुखतएववन्हिर्देवता वाक्इंद्रियम् व्याहृतंभाषणम्

अनुप्राणंतियंप्राणाःप्राणंतंसर्वजंतुषु॥ अपानंतमपानंतिनरदेवमिवानुगाः॥ १६॥ प्राणेनक्षिपताक्षुत्तृडंत राजायतेप्रभोः॥ पिपासतोजक्षतश्चप्राङ्मुखंनिरभिद्यत॥ १७॥ मुखतस्तालुनिर्भिन्नंजिव्हातत्रोपजायते॥ ततोनानारसोजज्ञेजिव्हयायोऽधिगम्यते॥ १८॥ विवक्षोर्मुखतोभूम्नोवन्हिर्वाग्व्याहृतंतयोः॥ जलेवैतस्यसुचिरंनिरोधःसमजायत॥ १९॥ नासिकेनिरभिद्येतांदोधूयतिनभस्वति॥ तत्रवायुर्गंधवहोघ्राणोनसिजिघृक्षतः॥ २०॥ यदाऽत्मनिनिरालोकमात्मानंचदिदृक्षतः॥ निर्भिन्नेत्यक्षिणीतस्यज्योतिश्चक्षुर्गुणग्रहः॥ २१॥ बोध्यमानस्यऋषिभिरात्मनस्तज्जिघृक्षतः॥ कर्णौचनिरभिद्येतांदिशःश्रोत्रंगुणग्रहः॥ २२॥

तयोरितिइंद्रियदेवताऽधीनत्वंकर्मणोदर्शयति ॥ १९ ॥ नभस्वतिप्राणवायौदोधूयति दोधूयमाने अत्यंतंप्रचलतिसति तत्रनासिकायांवायुर्देवता गंधंवहतीतितथा अनेनगंधोविषयोदर्शितः घ्राणःइंद्रियम् जिघृक्षतः गंधंगृहीतुमिच्छतः ॥ २० ॥ निरालोकंप्रकाशशून्यमासीदितिशेषः निर्माक्षिकमितिवदेकवद्भावः तदाआत्मानंदेहंचकारादन्यच्चवस्तुदिदृक्षतः अक्षिणीस्थानम् ज्योतिः आदित्योदेवता चक्षुरिंद्रियम् ततोगुणस्यरूपस्य ग्रहः ग्रहणं अनेनरूपंविषयोदर्शितः॥२१॥ऋषिभिर्वेदैः बोध्यमानस्य तत्तुआत्मनःप्रबोधनं गृहीतुमिच्छतः ततोगुणग्रहः शब्दस्यग्रहणं॥२२॥